

ДОПОМОГА ООН У ПОДОЛАННІ НАСЛІДКІВ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Чиж В. С.,

вчитель історії та правознавства навчально-виховний комплекс №1, м. Енергодар, Україна

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/25112020/7249

Abstract. The article has the analysis of problems threats faced after the Chernobyl accident; a lot of attention on the need to bring opportunities to the whole international organizations to use joint efforts to implement measures aimed at preventing the possibility of occurrence global consequence that their society has undergone as a result of that accident.

Keywords: the Chernobyl Accident, consequences of the Chernobyl Accident, the UN, international cooperation, international technical assistance.

Вступ. Викликом безпеці людства є глобальне екологічне лихо ХХ ст. – Чорнобильська катастрофа. Українці пам'ятають дату – 26 квітня 1986 р., коли стався вибух на Чорнобильській атомній електростанції, розташованій за 130 км від м. Києва. Радіаційне забруднення торкнулося не тільки українських територій, постраждали також деякі сусідні регіони Росії й Білорусі. Чорнобильська катастрофа стала планетарною катастрофою сторіччя, яка за своїми масштабами і зараз не має прецедентів у світі. Вона забрала життя сотень людей, багатьох залишила інвалідами, принесла глибокі соціальні потрясіння й лишила жакливі екологічні наслідки.

Реакція з боку міжнародної спільноти в рамках міжнародної гуманітарної та технічної допомоги була досить швидкою, зокрема це допомога від Організації Об'єднаних Націй (ООН). До співпраці долучались найвпливовіші міжнародні організації та установи, поширювалась міжнародна взаємодія у науково-технічній та гуманітарній сфері, встановлювались ділові контакти з провідними науковими центрами та лабораторіями передових ядерних держав.

Загальний стан досліджень міжнародної співпраці щодо чорнобильської проблематики виявляється різнобічним і нечітко окресленим. Усі питання залучення і застосування міжнародної допомоги в сфері подолання наслідків Чорнобильської аварії висвітлюються у працях українських учених Бар'яхтара В., Борового О., Губарева В., Карасьова В., Криничної І., Омелянко С. та інших [2]. Різні аспекти регулювання міжнародної допомоги, зокрема допомоги ООН від наслідків Чорнобильської аварії знайшли своє відображення в роботах багатьох зарубіжних науковців, зокрема білоруських фахівців, таких як Білоцеркович Д., Ковдун Р., Годзич О., Запроднюк Є., Солчанік Р., Ярошевський В. [13; 14; 15]. Приділялася увагу цьому питанню в працях російських – Анцупової Т., Брагінського М., Борисова Д., Вавіліна Є., Коссака В., Лукашука І., Хоніна В. [1; 2; 3], американських – Булдер С., Волтер Дж., Едісон К., Сімонд Дж., Фернандес Г., Хайда Л., а також західноєвропейських дослідників – Ампаро Л., Жердіно Д., Гармендіа Х. [5, с. 3–17].

Отже, обрана проблематика широко висвітлювалась у науковому дискурсі, проте у середовищі науковців загальні наслідки чорнобильської катастрофи є ще слабовивченим. Саме тому питання допомоги ООН у подоланні наслідків Чорнобильської аварії, зокрема, українській державі, сумні роковини цієї події ця тематика є надзвичайно актуальною.

Мета полягає у зосередженні основної уваги на поступовому переході від гуманітарної допомоги до підтримки соціально-економічного розвитку постраждалих територій, зокрема, Чорнобиля на прикладі допомоги Організації Об'єднаних Націй. Відповідно до поставленої мети було визначено наукові завдання.

Міжнародна спільнота оперативно відреагувала на катастрофу в Україні. Першою відгукнулася ООН та її організації. На 41-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1986 р. її учасники не обмежилися співчуттям сім'ям загиблих у зв'язку з аварією, почала надходити гуманітарна допомога (екологічно чисті продукти, одяг, кошти на оздоровлення дітей, медичне обладнання та ін.). Восени того ж року було прийнято два важливі міжнародні документи – «Конвенція про оперативне оповіщення ядерної аварії» [3] і «Конвенція про допомогу у випадку ядерної радіації» [4], створено Міжурядовий комітет з реагування на ядерні аварії, куди ввійшли представники низки міжнародних організацій.

Додатково уряди Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), Українська Радянська Соціалістична Республіка (УРСР) і Білоруська Радянська Соціалістична Республіка (БРСР) 1990 р. офіційно звернулися до ООН з проханням розглянути питання наслідків Чорнобильської катастрофи на Генеральній Асамблеї ООН. Того самого року Генеральний секретар ООН і делегація Виконавчого секретаріату Європейська економічна комісія (ЄЕК) побували в зоні Чорнобиля. Місія оцінила аварію як безпрецедентну. 45-а сесія Генеральної Асамблеї ООН призначила Координатора ООН з питань ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, підготувала «Зведений план міжнародного співробітництва», визначивши в цій площині такі пріоритетні напрями: здоров'я; переселення; економічна реабілітація постраждалих територій; соціально-психологічна реабілітація постраждалих людей; продовольчий і сільськогосподарський моніторинг; екологічне оздоровлення навколишнього середовища. Резолюції Генеральної Асамблеї передбачали створення спеціальної Чорнобильської програми в рамках системи ООН [13].

Як зазначає український політолог Омельяно С., представники ООН та інших міжнародних структур почали виявляти упередженість до проблем Чорнобиля, пов'язану з побоюванням стосовно відтворення Україною власної ядерної зброї. Саме з можливістю використання Реактора великої потужності каналний (РВПК) пов'язаний тиск на Україну щодо закриття ЧАЕС. Нагадаємо: з 57 реакторів такого виду 29 функціонували на території Східної Європи [5].

Уряди країн СРСР, УРСР і БРСР звалили на себе левову частку роботи з подолання наслідків чорнобильської аварії. Це були дорогі і складні зусилля, треба віддати належне тому, що було зроблено для захисту населення та зниження наслідків аварії. ООН в різних напрямках підтримувала зусилля вищезазначених урядів.

Важливим кроком стало створення у 2003 р. Чорнобильського Форуму під егідою ООН з участю Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародної агенції з атомної енергії (МАГАТЕ,) Європейської Комісії, Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) та інших міжнародних організацій і урядів постраждалих від аварії країн, з метою теоретичного осмислення, що буде сприяти кращому розумінню й удосконаленню заходів для подолання наслідків аварії. На засіданні Чорнобильського форуму в квітні 2005 р. учасники від Білорусі, Росії й України звернулися з проханням розробити рекомендації урядам цих трьох країн за спеціальними програмами охорони здоров'я і відновленню навколишнього середовища, позначивши потреби в подальших дослідженнях, а також у соціально-економічній політиці [11].

У вересні 2005 р. у м. Відні відбулося заключне засідання Форуму, який розглянув і схвалив доповіді-звіти двох груп наукових експертів «Здоров'я», підготовлених при координації ВООЗ, і «Навколишнє середовище», здійсненого при координації МАГАТЕ провідними фахівцями світової науки. Заключний документ був підготовлений Секретаріатом Форуму на основі рекомендацій, представлених у його технічних доповідях. Рекомендації Форуму були поширені серед учасників і прийняті на основі консенсусу. Форум визнав, що аварія 1986 р. була найтяжчою ядерною аварією в історії світової атомної промисловості.

У зв'язку з викидом дуже великої кількості радіонуклідів вона стала також і найбільшою радіаційною аварією. Однак з роками, по мірі зниження рівнів опромінення і нагромадження гуманітарних наслідків, на перше місце поступово виходять важка соціально-економічна депресія постраждалих регіонів Білорусі, Росії та України і серйозні психологічні проблеми безпосередніх учасників ліквідації аварії та населення. Вчені прийшли до висновку, що радіація стане причиною близько 4000 смертей серед тих, хто отримав підвищенні дози опромінення [12].

Один з головних висновків Форуму полягає в тому, що заходи, прийняті в минулому урядами для подолання наслідків Чорнобильської аварії, були своєчасними і адекватними. В той же час сучасні дослідження та спостереження вказують на необхідність зміни напрямку цих зусиль. Форум вважав, що пріоритетом повинно стати соціальне та економічне відродження постраждалих районів Білорусі, Росії, України, усунення психологічного вантажу серед населення, та у середовищі ліквідаторів аварії [6].

В даний час в ООН працюють над концепцією міжнародного співробітництва щодо Чорнобиля на період після 2016 р. За словами Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна, вона повинна бути орієнтована на надання подальшої допомоги у відновленні районів, постраждалих у зв'язку з Чорнобильською катастрофою. Ще одна мета програми – спільна

робота, спрямована на зміцнення ядерної безпеки в усьому світі. План дій ООН: яким бачаться у 2016 р. території, постраждали внаслідок чорнобильської аварії? У своїй Доповіді на Генеральній Асамблеї ООН 2007 р. Генеральний секретар ООН визначив реалізацію загальної мети плану дій організації, щоб до 2016 р «в цьому районі були повністю подолані похмури наслідки, з якими стикається цей регіон, з тим щоб люди могли взяти повний контроль над своїм життям і з тим, щоб нормальне життя стало однією з цілей» [5].

ООН припускає, що на забруднених територіях будуть переважають такі умови:

- розміри забруднених територій продовжують зменшуватися;
- радіаційна безпека населення забезпечується відповідно до державного законодавства та міжнародних стандартів безпеки;
- більше половини населення на постраждалих територіях народилося після чорнобильської аварії, або мігрувало з інших регіонів;
- триває міграція молодих людей з сільських районів в міста, а демографія на забруднених територіях залишається асиметричною;
- допомога, яка надається забрудненим територіям за рахунок державного бюджету, значно скорочується;
- обмеження щодо споживання деяких продуктів харчування залишаються в силі в регіонах, де вміст радіонуклідів у місцевих продуктах споживання (наприклад, у грибах, диких ягодах і рибі) може перевищувати рівні, зазначені в державних дозвільних документах;
- продовжується проведення обмеженого радіологічного моніторингу (продуктів харчування та опромінення населення) в забруднених районах Білорусії, Росії та України [1].

Серед пріоритетів, щоб бути ефективними у своїй діяльності і максимально використовувати обмежені ресурси, агентствам ООН необхідно узгодити ряд спільних принципів у вигляді директив для своєї роботи по Чорнобилі. Зусилля ООН спрямовані на підтримку національних стратегій і розвиток урядових пріоритетів. Уряди постраждалих від аварії держав в першу чергу відповідальні за виконання програм з відновлення територій. Зважаючи на свої можливості, агентства ООН роблять все можливе, впроваджуючи інноваційні пілотні проекти, які можуть допомогти при здійсненні зацікавленими урядами більш широкомасштабної діяльності, надаючи там, де це необхідно, експертів і забезпечуючи консультації; широко пропагуючи підхід, що передбачає розвиток Чорнобильських територій [13].

Агентства ООН обмінюються інформацією щодо своїх Чорнобильських ініціатив. Так, Міжвідомча робоча група Чорнобилі (МРГЧ) є інструментом для такого регулярного обміну інформацією. Необхідна злагоджена координація щоб уникнути дублювання зусиль, а також для розвитку спільної діяльності. Субрегіональна співпраця може допомогти розділити успіх. МРГЧ дотримується підходу розширення кола учасників, додавши статус спостерігача для інших організацій, залучених в діяльність з відновлення постраждалих від чорнобильської аварії територій [2].

У ході дослідження було досягнуто мету за допомогою поставлених завдань та використаними методами, а саме: проаналізовано стан наукової розробки досліджуваної проблеми; виявлено й охарактеризовано джерельну базу дослідження; проаналізовано гуманітарні аспекти чорнобильської проблеми, її екологічні наслідки і впливи; здійснено комплексний аналіз допомога ООН у подоланні наслідків чорнобильської катастрофи.

Робота агентств ООН спрямована на надання узгодженої інформації щодо наслідків Чорнобильської аварії із залученням уваги там, де це можливо, до висновків Чорнобильського Форуму ООН. Виходячи з ввірених їм повноважень, агентства ООН підтримують «підхід, що передбачає розвиток постраждалих регіонів» і їх відновлення, і сприяють «поверненню до нормального життя» спільнот, що знаходяться на пошкоджених аварією територіях.

Перелік пріоритетів і проектів агентств ООН не є всеосяжним, і в більшості випадків залежить від наявності ресурсів. Більш того, багато пріоритети не пов'язані жорстко з наслідками чорнобильської аварії, а скоріше відповідають більш загальним потребам населення, таким як, наприклад, допомога в розвитку здорового способу життя або універсальна йодизація солі. Тим не менш, перелік дає загальне уявлення про нинішні цілі і плани агентств ООН у питаннях щодо подолання наслідків Чорнобиля [15, с. 32].

Практичне значення результатів. На підставі вивчення наслідків Чорнобильської катастрофи, їх впливів на різні сторони суспільного життя та накопиченого владними

структурами України досвіду, у роботі сформульовані висновки, які, на думку авторки, доцільно використати для посилення системного бачення проблеми в процесі вироблення державної політики, більш чіткої її орієнтації на фізичне і моральне відродження постраждалого населення та територій за допомоги міжнародних організацій. Робота може бути корисна для працівників державних структур, покликаних вирішувати коло проблем, породжених цією техногенною катастрофою, а також покладена в основу розробки і створення нового знання з прогностичною функцією.

Основні положення роботи, фактологічний матеріал та висновки є важливою складовою в ході об'єктивної реконструкції суспільно – політичної історії України, а також при виробленні її правдивої концепції, інтегрованої в загальноєвропейський історіографічний процес.

Стаття може бути корисною також й при підготовці підручників для вищих і середніх навчальних закладів, розробці лекційних та спеціальних курсів з історії, політології, природознавчих наук тощо.

Висновки. Таким чином, можна зробити певні висновки. По-перше, надання міжнародної допомоги було та залишається важливою складовою зусиль міжнародних організацій у подоланні наслідків аварії на ЧАЕС. Сформувалася в цілому достатня правова база. По-друге, відбулося узгодження національних та міжнародних пріоритетів та стратегій та їх законодавчого закріплення, прийняття спеціального Закону «Про міжнародну технічну допомогу», чітке розмежування повноважень відповідних державних органів. За період після аварії на ЧАЕС в практиці надання міжнародної допомоги відбулися певні зміни. Підтверджуючи свої наміри щодо подолання наслідків аварії, світова спільнота, представлена системою в ролі ООН. По-третє, залишається актуальним питання подальшого теоретичного осмислення і проведення комплексного дослідження щодо юридичної природи правових джерел, форм і методів міжнародної допомоги в системі міжнародних економічних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барьяхтар В. Г. Чернобыльская катастрофа: проблемы и решения / В. Г. Барьяхтар // АН Украины. – 1992. – № 4. – С. 151-164.
2. Богуславський Д. Сучасний стан та актуальні завдання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи / Д. Богуславський // Надзвичайна ситуація. – 2009. - № 3/4. – С. 12-18.
3. Бузунов В. Стан здоров'я постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи / В. Бузунов // Ваше здоров'я. – 2007. – 2 листопада. - С. 11.
4. Гуманітарні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС стратегія реабілітації: звіт ПРООН і ЮНІСЕФ [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.quarta-rad.ru/articles.php?id=6>
5. Гармендіа Х. Дружба, перевірена часом : інтерв'ю з Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Куба в Україні паном Хуліо Гармендіа / Х. Гармендіа // Надзвичайна ситуація. – 2006. – № 3. – С. 10-12
6. Допомога ООН під час ліквідації Чорнобильської катастрофи. Миротворча діяльність України в рамках ООН [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://pidruchniki.com/1230100255623/politologiya/dopomoga_oon_pid_chas_likvidatsiyi_chornobilskoyi_katastrofi_mirotvorcha_diyalnist_ukrayini_ramkah_oon
7. Конвенція об оперативном оповещении о ядерной аварии [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_026
8. Конвенція о помощи в случае ядерной аварии или радиационной аварийной ситуации [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_027
9. Міжнародне співробітництво з питань подолання наслідків від Чорнобильської аварії [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/chornobyl/20_year/03/13.pdf
10. План действий ООН по Чернобылю до 2016 года [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.un.org/ru/events/chernobyl/plan.shtml>
11. Чорнобильська катастрофа в рішеннях Генеральної Асамблеї ООН [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/news/6206.html>
12. Чорнобильська програма відродження та розвитку [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.undp.org.ua/ua/local-development-and-human-security/>
13. Білоцеркевич Я. Українські радянські розбіжності: Вивчення політичного відчуження / Я. Білоцеркевич. – Лондон: Westview Press. – 1998. – № 8. – с. 33.
14. Запруднюк Я. Білоруські погляди / Я. Запруднюк // Проблеми комунізму. – 1999. – № 4. – С. 36-52.
15. Ярошевський В. Отруєна Україна / В. Ярошевський // The Wall Street Journal. – 1989. – № 12. – С. 32.